

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ТА
ВЕТЕРАНОК ЗСУ В УМОВАХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЦЕНТРІВ

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу 07-211М групи
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньо-професійної програми «Соціальна робота»

Олена ПОНОМАРЕНКО

Керівник: Володимир ГУРІЧ, к. пед. наук, доцент

Рецензент: Надія САБАТ

к. пед. наук, доцент кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки КНУ імені Василя Стефаника

Івано-Франківськ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ.....	8
1.1. Сутність, зміст та принципи соціальної інтеграції ветеранів..	8
1.2. Методологічні підходи до аналізу процесів інтеграції в умовах післявоєнного суспільства	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЦЕНТРІВ ЯК ІНСТРУМЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	23
2.1. Типологія спеціалізованих центрів в Україні: державні, громадські, освітні, приватні	23
2.2. Основні проблеми та виклики у функціонуванні центрів ...	29
РОЗДІЛ 3. ПРОЄКТУВАННЯ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ЗСУ «ВЕТЕРАНСЬКИЙ ШЛЯХ»	39
3.1 Теоретико-методологічне обґрунтування та визначення параметрів проєкту.....	39
3.2. Змістовна розробка та алгоритм реалізації проєкту «Ветеранський Шлях».....	46
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗСУ – Збройні Сили України

ПТСР – Посттравматичний Стресовий Розлад

МТ – Моральна Травма

Т-ІП – Травмо-інформований підхід

СП – Соціальне підприємництво

ЦВР – Центри ветеранського розвитку

ЗВО – Заклади вищої освіти

НГО – Громадські організації (відповідає Громадські центри психосоціальної та правової підтримки)

МОН – Міністерство освіти і науки

Мінветеранів – Міністерство у справах ветеранів

ТЗ – Теорія змін

ІСВ – Індивідуальний супровід ветерана

КРІ – Ключові показники ефективності

SROI – Соціальна віддача інвестицій (Social Return on Investment)

ВСТУП

Сучасне українське суспільство переживає безпрецедентні соціальні, економічні та гуманітарні трансформації, зумовлені воєнними подіями. Однією з ключових соціальних категорій, яка потребує особливої уваги з боку держави, науковців і практиків соціальної роботи, є ветерани та ветеранки Збройних Сил України. Їхня реінтеграція у мирне життя – складний, багаторівневий процес, що охоплює психологічну адаптацію, соціальну підтримку, професійну реалізацію та відновлення соціальних зв'язків.

Проблема соціальної інтеграції ветеранів набуває дедалі більшої актуальності, адже чисельність осіб, які повертаються з військової служби, постійно зростає. За даними Міністерства у справах ветеранів України, у найближчі роки кількість ветеранів може перевищити мільйон осіб. Це ставить перед суспільством завдання створення ефективної, цілісної системи підтримки, яка дозволить забезпечити не лише соціальні гарантії, а й повноцінне включення ветеранів у суспільне життя.

У цьому контексті особливої значущості набувають спеціалізовані центри соціальної інтеграції, які виступають платформами для надання комплексної допомоги ветеранам – психологічної, освітньої, правової, медичної та соціальної. Їх діяльність сприяє відновленню соціального статусу, підвищенню якості життя, формуванню активної громадянської позиції та розвитку соціального потенціалу учасників бойових дій.

Питання адаптації та інтеграції ветеранів досліджувалося у працях українських науковців, серед яких варто відзначити Т. Гордовську, О. Ахмедову, В. Ангельську, С. Пашковського, В. Чорну, Н. Гуменюк, Т. Коленіченко, Т. Спіріну, А. Дулю та О. Боброву. Водночас, попри наявність досліджень, комплексний аналіз функціонування системи соціальної інтеграції ветеранів у контексті діяльності спеціалізованих

центрів залишається недостатньо розробленим у сучасному науковому полі.

Отже, необхідність наукового осмислення ролі та ефективності спеціалізованих центрів у процесі соціальної інтеграції ветеранів зумовлює доцільність і актуальність даного дослідження, що і обумовило вибір теми **«Система соціальної інтеграції ветеранів та ветеранок ЗСУ в умовах спеціалізованих центрів»**.

Магістерську роботу виконано у межах наукової теми кафедри філософії, соціології та соціальної роботи «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему обговорено і затверджено на засіданні кафедри (протокол № 1 від 05.09.2024 р.).

Мета дослідження – проаналізувати систему соціальної інтеграції ветеранів та ветеранок Збройних Сил України в умовах спеціалізованих центрів і визначити ефективні механізми соціальної підтримки цієї категорії населення.

Завдання дослідження:

1. Дослідити сутність, зміст та принципи соціальної інтеграції ветеранів.
2. Проаналізувати методологічні підходи до аналізу процесів інтеграції в умовах післявоєнного суспільства.
3. Розглянути типологію спеціалізованих центрів в Україні: державні, громадські, освітні, приватні.
4. Виявити основні проблеми та виклики у функціонуванні центрів.
5. Здійснити теоретико-методологічне обґрунтування та визначення параметрів проєкту.
6. Запропонувати змістовну розробку та алгоритм реалізації проєкту «Ветеранський Шлях».

Об’єкт дослідження – процес соціальної інтеграції ветеранів та ветеранок Збройних Сил України.

Предмет дослідження – система соціальної інтеграції ветеранів та ветеранок ЗСУ в умовах спеціалізованих центрів.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс методів:

- теоретичний аналіз і узагальнення наукових джерел – для визначення концептуальних засад соціальної інтеграції ветеранів;
- контент-аналіз нормативно-правових актів та програм підтримки ветеранів – для виявлення тенденцій державної політики у цій сфері;
- порівняльний метод – для аналізу досвіду діяльності спеціалізованих центрів в Україні та за кордоном;
- метод системного підходу – для розробки моделі вдосконалення системи соціальної інтеграції ветеранів у спеціалізованих центрах.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні системного підходу до соціальної інтеграції ветеранів у межах діяльності спеціалізованих центрів; уточненні сутності поняття «соціальна інтеграція ветеранів» як процесу багаторівневої адаптації, що поєднує психологічну, професійну та громадську реінтеграцію; розробці авторської моделі соціальної інтеграції ветеранів та ветеранок ЗСУ «Ветеранський Шлях».

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями та спеціалізованими центрами для вдосконалення механізмів соціальної підтримки ветеранів. Запропонована модель «Ветеранський Шлях» може слугувати основою для розробки програм соціальної інтеграції на регіональному рівні, підвищення ефективності взаємодії між державними та недержавними інституціями у сфері ветеранської політики.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри філософії, соціології та соціальної роботи (протокол від 07.10.2025 р. № 3). За результатами дослідження підготовлено до друку наукову статтю: Пономаренко О.О. Спеціалізовані центри як інструмент соціальної інтеграції ветеранів: практика та виклики. *Магістерські студії*: електронний альманах. 2025. Вип. XXV. С. —.

Структура та обсяг. Робота складається з вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків та переліку використаних джерел (59 найменувань). Основний зміст викладено на 58 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

1.1. Сутність, зміст та принципи соціальної інтеграції ветеранів

Соціальна інтеграція ветеранів війни є однією з найбільш актуальних та стратегічно важливих проблем для сучасної України, що обумовлено безпрецедентною трансформацією соціальної структури країни та зростанням кількості осіб, які набули бойового досвіду. Згідно з Законом України, ветеранами війни визнаються особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. Ця правова дефініція визначає суб'єкта соціальної політики та окреслює контингент, що потребує специфічних механізмів повернення до цивільного життя [43].

Перед державою постає фундаментальний виклик: сформувати ветеранську політику, яка не лише забезпечить дієздатну систему соціального захисту, але й ефективно долучить ветеранів до участі у відбудові країни, її обороноздатності та стійкості. У цьому контексті соціальна інтеграція виходить за межі пасивної соціальної допомоги, набуваючи ознак стратегічної можливості для збереження та зміцнення людського капіталу України.

Важливим є уточнення термінологічного апарату. У вітчизняному науковому дискурсі часто використовуються терміни «соціальна інтеграція» та «соціальна реінтеграція». Хоча «інтеграція» позначає включення особи до нової системи, а «реінтеграція» – відновлення зв'язків після періоду виключення (як-от військової служби), у контексті ветеранської політики вони переважно вживаються як синоніми.

Міжнародні та національні дослідження, зокрема Міжнародної організації з міграції (МОМ), фокусуються на комплексному підході до реінтеграції, розглядаючи її як процес повернення ветеранів до цивільного життя [29].

Сутність соціальної інтеграції ветеранів розглядається як багатокомпонентне явище, що має двоїсту природу: процес входження у цивільне середовище та результат (стан інтегрованості). Для методологічного обґрунтування цього процесу дослідники часто спираються на класичний системний підхід.

Зокрема, підхід Т. Парсонса дозволяє розглядати реінтеграцію як систему, що складається з взаємопов'язаних елементів, які визначають як сам процес, так і кінцевий ступінь інтегрованості ветерана. Така трактовка виводить розуміння інтеграції за межі лінійного акту, вимагаючи врахування циклічних та взаємозалежних факторів [25, с. 272].

Аналізуючи поняття «реінтеграція», звернемося до «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери» [20], де зазначено, що реінтеграція розглядається як процес повернення ветерана до громади в ролі активного учасника соціального життя. Вона передбачає відновлення наявних і встановлення нових соціальних зв'язків, досягнення емоційної стабільності, а також створення умов для повноцінного та ефективного функціонування ветерана в суспільстві.

В той же час відзначимо, що як пише у своїй роботі О. Ахмедова: «Реінтеграція є багатовимірним процесом, який складно проаналізувати. Її можна спостерігати на кількох рівнях: індивідуальному, сімейному, громадському, економічному та на рівні суспільства в цілому» [6].

Т. Коленіченко вважає, що «процес реінтеграції розглядається як позитивне явище, що водночас супроводжується низкою труднощів на різних рівнях: особистісному – пов'язаному зі стресами та внутрішніми викликами; груповому – з труднощами у взаєминах із родиною,

побратимами чи друзями; та професійному – з браком або відсутністю необхідних навичок для роботи у цивільній сфері [25, с. 273].

У контексті української наукової думки, процес реінтеграції структурується на два ключові, взаємопов'язані рівні:

Особистісний рівень. Стосується внутрішніх, індивідуальних проблем та потреб ветерана (фізичні, психологічні аспекти, ступінь адаптації). Це і формування механізмів індивідуальної адаптації, і самостійне подолання посттравматичних бар'єрів.

Соціальний рівень. Стосується зовнішньої взаємодії – активна чи пасивна життєва позиція ветерана, його соціальна відповідальність, соціальні очікування громади, зміни у сімейному житті та бажання набувати нову цивільну спеціальність.

Застосування системного підходу виявляє критичну взаємозалежність цих рівнів. Якщо проблеми особистісного рівня (такі як психологічні травми чи фізичні обмеження) не вирішені, цілі соціального рівня (успішне працевлаштування, активна громадянська позиція) стають недосяжними. Це обґрунтовує необхідність комплексного підходу до реінтеграції, як це підкреслюється у національних дослідженнях [27].

Сучасна сутність соціальної інтеграції не може бути зведена лише до двостороннього процесу (ветеран-держава). Вона вимагає консолідованих дій суспільства, що концептуально описується через стейкхолдерський підхід. Поняття «стейкхолдер» (вперше вжите у 1963 році Р. Стюартом та Н. Адленом) було розвинене Едвардом Фріменом як «особа або компанія, яка інвестувала в бізнес і володіє його частиною», а також як «зацікавлена особа в успіху плану або проекту, системи або організації».

Ключовим для розуміння організаційної сутності реінтеграції в Україні є концептуальний підхід Quadruple Helix. Відповідно до цієї моделі, центром системи реінтеграції виступає громада, а основними складовими системи є бізнес, наука та держава. Розташування громади в

центрі системи засвідчує, що успіх інтеграції визначається не лише державними програмами, але й мікрорівнем – готовністю місцевих спільнот забезпечити соціальну згуртованість, подолати відчуття відчуження та мінімізувати дискримінацію, з якими стикаються ветерани [22, с. 64].

Трансформація сутності інтеграції з моделі «лікування та підтримка» до моделі «людський капітал» є очевидною. Оскільки державна політика оперує категоріями збереження людського капіталу та забезпечення конкурентоспроможності, сутність інтеграції трактується як механізм відновлення продуктивного потенціалу суспільства, що обґрунтовує високий рівень інвестицій з боку всіх стейкхолдерів [17].

На основі вивченого теоретичного матеріалу та аналізу підходів, запропонованих різними науковцями й організаціями, ми дійшли висновку, що реінтеграція ветеранів – це цілісний і тривалий соціальний процес, спрямований на відновлення активної участі ветерана в житті громади.

Він передбачає адаптацію до мирного середовища, відновлення чи налагодження соціальних зв'язків, формування позитивної ідентичності та забезпечення можливостей для професійної самореалізації. Реінтеграція охоплює не лише індивідуальний рівень (психологічну та емоційну стабілізацію), а й соціальний – створення сприятливих умов у громаді для повноцінного включення ветеранів у суспільне життя.

Тепер перейдемо до не менш важливої складової, а саме змісту соціальної інтеграції ветеранів. Зміст є комплексним і визначається спектром їхніх ключових потреб та бар'єрами, з якими вони стикаються під час переходу до цивільного життя. Виходячи з аналізу національних стратегій та досліджень (НІСД, МОМ), зміст інтеграції повинен охоплювати чотири основні сфери.

Розглянемо спершу структурні компоненти змісту. Ключові потреби ветеранів, що формують зміст інтеграції, включають якісну медичну

допомогу, фізичну та психологічну реабілітацію, професійну адаптацію і працевлаштування, а також соціальну підтримку для активного життя та самореалізації. Ці складові мають бути реалізовані через спектр послуг, які надаються державними та недержавними інституціями.

Психологічна та медична реабілітація є фундаментальною складовою змісту, оскільки фізичні та психологічні проблеми часто обмежують загальний процес адаптації. Відновлення психічного здоров'я та фізичного добробуту є передумовою для успішного переходу до інших сфер [27].

Одним із найбільш вагомих бар'єрів для ветеранів є невпевненість у можливості працевлаштування та загальна невизначеність, пов'язана з соціальними та фінансовими проблемами. Отже, зміст інтеграції повинен включати інтенсивну допомогу у процесі професійної адаптації та кар'єрного розвитку, а також підтримку самореалізації та підприємництва.

Економічний аспект змісту вимагає не просто працевлаштування, а формування навичок нової спеціальності, яка користується попитом на ринку праці. Процес професійної адаптації тісно пов'язаний із соціальним рівнем реінтеграції, оскільки вимагає прояву активної життєвої позиції та соціальної відповідальності з боку ветерана. Ця складова змісту безпосередньо спрямована на реалізацію принципу забезпечення конкурентоспроможності, про який йшлося вище [27].

Залучення ветеранів до фізичної культури та спорту є критично важливим елементом соціальної інтеграції. Це не лише сприяє фізичному та психологічному відновленню, але й є потужним інструментом для подолання соціальних бар'єрів і відновлення впевненості в своїх силах.

Проекти, такі як «Адаптивні парки – Нестримні», демонструють, що адаптивний спорт допомагає відновити загальний фізичний добробут, поліпшити психічне здоров'я, а головне – сприяти соціальній взаємодії та створенню єдиної спільноти ветеранів [1]. Така діяльність перетворює

спортивні заходи з простого медичного заходу на ключовий каталізатор психологічної реабілітації та відновлення самооцінки, що є необхідним для успішної професійної адаптації та активної життєдіяльності.

Принципи соціальної інтеграції ветеранів формують методологічну та етичну основу державної ветеранської політики, забезпечуючи її системність та справедливість.

Головною метою державної політики щодо ветеранів є збереження та зміцнення людського капіталу України. Ця мета реалізується через ключові стратегічні принципи, які визначають спрямованість політики, відомої як «Стратегія повернення» [17]:

1. Здоров'я. Забезпечення доступної медичної допомоги, фізичної та психологічної реабілітації.
2. Адаптація. Сприяння професійній, соціальній та економічній адаптації ветеранів.
3. Гідність. Принцип забезпечення гідного життя та поваги до досвіду, уникнення патерналістського ставлення.
4. Повага. Визнання внеску ветеранів та забезпечення їхніх правових гарантій, зокрема відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни» [43].

Зазначимо, що успішна реалізація змісту політики залежить від дотримання організаційних принципів:

Принцип диференційованого підходу та індивідуального досвіду. Визнаючи, що потреби ветеранів є різноманітними (через характер поранень, гендерну специфіку), політика має бути індивідуалізованою, а не універсальною. Концепція принципу прямо зазначає, що підтримка держави має ґрунтуватися на індивідуальному досвіді ветеранів. Практичною реалізацією цього принципу є запровадження інституту «помічника ветерана».

Принцип інтеграції та багаторівневості політик. Цей принцип вимагає, щоб складові ветеранської політики були інтегровані в

національні, секторальні, регіональні та місцеві політики. Реалізація цього принципу забезпечується через упровадження політики на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Принцип консолідованих дій стейкхолдерів: Цей принцип є необхідною умовою успішної реінтеграції. Він вимагає активного залучення організацій громадянського суспільства та бізнесу для забезпечення синхронізованого ефекту від співпраці та подолання інституційної фрагментованості [26].

Отже, на основі проведеного теоретичного аналізу встановлено, що соціальна інтеграція ветеранів є багаторівневою, стратегічно орієнтованою на відновлення людського капіталу та забезпечення конкурентоспроможності ветерана. Зміст інтеграції є функціонально комплексним, охоплюючи медичну, психологічну, професійну, економічну та соціально-культурну адаптацію, і спрямований на подолання ключових бар'єрів, таких як фінансова невизначеність та соціальна стигматизація. Принципи визначають нормативну рамку політики. Успіх їхньої реалізації залежить від дотримання організаційних принципів: диференційованого підходу, інтеграції політик на всіх рівнях та досягнення синхронізованого ефекту консолідованих дій усіх стейкхолдерів. Таким чином, теоретичні засади інтеграції ветеранів є складною системою, що вимагає узгодженого застосування соціально-психологічних, економічних та управлінських механізмів.

1.2. Методологічні підходи до аналізу процесів інтеграції в умовах післявоєнного суспільства

Системний аналіз методологічних підходів до інтеграції в умовах післявоєнного суспільства є ключовим етапом формування стійкої державної політики та громадської підтримки. Актуальність цього питання для України зумовлена безпрецедентним масштабом

травматизації населення та необхідністю реінтеграції мільйонів громадян – ветеранів, військовослужбовців, членів їхніх сімей та внутрішньо переміщених осіб.

Інтеграція у цьому контексті виходить за межі простого працевлаштування чи соціального забезпечення; вона охоплює відновлення соціального капіталу, психологічної цілісності та інституційної довіри.

Методологічний аналіз процесів інтеграції має бути структурований за рівнями, що дозволяє забезпечити цілісність дослідницької рамки:

1. Макрорівень (Інституційний). Вивчення ролі держави, законодавчої бази та економічних механізмів, таких як соціальне підприємництво, у створенні сприятливого середовища та забезпечення інституційної стійкості.

2. Мікрорівень (Соціально-психологічний). Дослідження індивідуальних процесів адаптації, психологічних наслідків війни та ефективності терапевтичних втручань, зокрема диференційованого підходу до різних видів травми.

3. Мезорівень (Міждисциплінарний). Аналіз взаємодії мереж (громадських та державних), а також застосування комплексних моделей супроводу, які забезпечують координацію ресурсів та оцінку результативності.

Інституційний підхід фокусується на формальних та неформальних правилах, нормах та організаціях, які структурують взаємодію в суспільстві та визначають доступ ветеранів до соціальних, економічних та правових ресурсів.

Концепція Соціального Капіталу (СК), обґрунтована Робертом Патнемом, є незамінним методологічним інструментом для оцінки якості соціального включення на макрорівні. Р. Патнем визначає СК як сукупність моральних принципів, норм, соціальних цінностей (передусім довіри) та мережі соціальної інфраструктури, що полегшує

координованість дій та стимулює спонтанну кооперацію. Цей концепт є методологічною мірою ефективності суспільства. На думку Р. Патнема, високий рівень політичної інтеграції та функціонуюча економічна система є прямим результатом успішного акумулювання СК [16, с. 274].

У контексті післявоєнної інтеграції, СК дозволяє виміряти здатність суспільства до самоорганізації та взаємодопомоги. Дослідження Р. Патнема підтвердило, що мережа місцевих добровільних організацій створює соціальний капітал.

Це має пряме методологічне значення для аналізу інтеграційних програм в Україні. Оскільки ресурсна база держави на сьогодні є обмеженою, роль громадських організацій та волонтерських рухів, які виступають «периферійними елементами» у моделях соціального супроводу, стає критичною для відновлення суспільної довіри.

Соціальний капітал функціонує як антидот проти інституційної недовіри. В умовах післявоєнної нестабільності та потенційного зростання недовіри, Р. Патнем вказує, що низька довіра вимагає залучення дорогої «третьої сторони» для примусу до виконання угод (наприклад, мафії в італійському контексті) [16, с. 275].

Це спричинює більші витрати порівняно з добровільним співробітництвом, механізмом якого виступає СК. Відповідно, методології, які сприяють розвитку СК (наприклад, peer-to-peer технології, громадська взаємодія), забезпечують інтеграцію ветеранів, знижуючи транзакційні витрати та підвищуючи загальну соціальну ефективність. Це є критичним фактором при формуванні інтеграційної політики з огляду на українські фінансові обмеження.

Для ефективного застосування цієї методології, українські дослідники пропонують низку інституційних рішень, які потребують законодавчого закріплення та державної підтримки:

- Запуск інкубаційних програм;
- Пільгове оподаткування;

- Цільове фінансування;
- Менторська та освітня підтримка [59, с. 201].

Соціально-психологічний підхід.

Соціально-психологічний підхід є основою для розуміння мікрорівня інтеграції, концентруючись на індивідуальних та групових реакціях на травматичний досвід та процесах реабілітації.

Традиційно психічна травма військових аналізувалася через призму ПТСР (Посттравматичний Стресовий Розлад). Однак, сучасна наукова думка в Україні та світі вимагає методологічної диференціації Моральної Травми (МТ). МТ теоретично визначається як переживання внаслідок дій, які суперечать внутрішнім переконанням або моральному кодексу особистості. На відміну від ПТСР (орієнтованого на страх), МТ фокусується на провині, соромі, самозасудженні та порушенні ідентичності.

Концептуальний аналіз показує, що вона виходить за межі симптомів ПТСР, фокусуючись на «ушкодженні внутрішніх переконань людини», оскільки травматичний досвід порушує суб'єктивні уявлення про правильне і неправильне. Якщо особистість не може інтегрувати нові знання у власну систему світогляду, виникають негативні моральні емоції, зокрема почуття провини та сорому.

Методологічне значення моральної травми полягає в тому, що ця модель пояснює, чому традиційна, сфокусована на страху, терапія часто є неефективною. Проблема реінтеграції у ветеранів з МТ лежить у сфері екзистенції, морального конфлікту та руйнування довіри.

Люди, які пережили моральну травму, мають великі труднощі у сфері довіри іншим людям. Це прямо суперечить вимогам соціальної інтеграції, яка цілком залежить від довіри до державних інститутів (забезпечення, бюрократія, медична допомога) та громадянського суспільства [14, с. 11].

Будь-яка інституційна невдача, бюрократична перешкода або негнучкість може бути інтерпретована ветераном як чергова зрада, що посилює його моральну травму та соціальну ізоляцію. Тому методологічний аналіз інтеграційних процесів має обов'язково включати оцінку легітимності та надійності повоєнних інститутів.

Для подолання психологічних бар'єрів, спричинених травматичним досвідом, ключовим методологічним інструментом виступає Травмо-інформований підхід (Т-ІП). Цей підхід передбачає переорієнтацію з розгляду індивіда крізь призму патології на глибше розуміння його життєвої історії, зокрема травматичних подій, стресорів та механізмів адаптації, що сформували його поведінкові й емоційні реакції [21].

Основними принципами Т-ІП є безпека, довіра, співпраця, підтримка вибору та підсилення автономії людини. Їхнє впровадження забезпечує створення стабільного середовища, у якому ветеран відчуває себе захищеним і здатним до самовираження без страху осуду чи повторного травмування.

Застосування Т-ІП має охоплювати всі рівні взаємодії – від індивідуальної роботи з ветеранами до організаційних і суспільних процесів. Це означає інтеграцію його принципів у практики збору даних, комунікаційні стратегії, процедури надання соціальних і психологічних послуг, а також у політику інституцій на макро- та мезорівнях [32].

Також слід відзначити, що теорія копінгу в умовах реінтеграції ветеранів є важливою складовою сучасного наукового підґрунтя для розуміння психологічних процесів, що супроводжують повернення ветеранів до мирного життя. Поняття «копінг» було введено у психологічну науку Р. Лазарусом і С. Фолкман у межах стресово-копінгової парадигми. Вона пояснює, як індивід реагує на стресові ситуації, зокрема на ті, що перевищують його звичні ресурси, і як він шукає внутрішні чи зовнішні стратегії для подолання труднощів. У

контексті ветеранів ця теорія дає можливість глибше зрозуміти механізми адаптації після бойового досвіду.

Копінг-стратегії умовно поділяють на проблемно-орієнтовані (спрямовані на вирішення або зміну ситуації) та емоційно-орієнтовані (на зменшення емоційної напруги). У процесі реінтеграції ветеранів ці стратегії можуть проявлятися у різний спосіб: від активного пошуку роботи, залучення до громадської діяльності чи освіти – до звернення по психологічну підтримку або пошуку безпечного кола спілкування. Вибір стратегії залежить від індивідуальних характеристик особистості, рівня соціальної підтримки та інтенсивності пережитих травм [5].

У свою чергу міждисциплінарний підхід є критичним для забезпечення ефективної координації ресурсів. Він передбачає інтеграцію зусиль державних інституцій (Міністерства, місцеві адміністрації) та громадянського суспільства (ГО, волонтери).

На цьому рівні ключовим інструментом є комплексні моделі супроводу (case management). Вони забезпечують індивідуалізований, безперервний супровід, який координує медичну, правову, соціальну та економічну допомогу [54]. Методологія оцінки case management повинна вимірювати не лише кількість наданих послуг, але й кінцевий результат – відновлення соціальної та професійної функціональності особи, включаючи відновлення соціальної комунікації та налагодження стосунків у сім'ї.

Роль мезорівня у накопиченні соціального капіталу є незамінною. Мережі місцевих добровільних організацій створюють соціальний капітал, який є ресурсом, що полегшує координованість дій. Для України важливим є аналіз співпраці з державними інформаційними системами координації та гарячими лініями (наприклад, 1548 та 1648), які забезпечують швидку допомогу та комунікацію [15; 34].

Методологічна апробація інтеграційних моделей вимагає порівняльного аналізу досвіду країн, які мають усталені системи

підтримки ветеранів в умовах тривалих конфліктів. Це дозволяє Україні створити адаптовану модель, що відповідає масштабам виклику.

Ізраїльський досвід є методологічно цінним, оскільки система соціальної підтримки для ветеранів там запроваджується на фоні постійної залученості армії та цільової групи до воєнних дій. Це безпосередньо корелює з українським контекстом, де реінтеграція відбувається під час повномасштабної агресії [57]. Міністерство оборони Ізраїлю (IMOD) надає реабілітацію ветеранам, які постраждали під час служби, і є урядовим органом, визначеним законом для підтримки цієї спільноти.

Ключовим методологічним підходом є холістичний (цілісний) міждисциплінарний підхід, що реалізується через мультидисциплінарні команди, які надають медичні, соціальні, трудові та соціальні послуги. Кожна команда очолюється портфель-менеджером, відповідальним за індивідуального ветерана, що забезпечує координацію ресурсів та персоналізацію допомоги (case management) [53].

На рівні макро це гарантується законодавчо: IMOD надає реабілітацію ветеранам з інвалідністю, підтримку сім'ям загиблих та допомогу звільненим солдатам. Ця модель підтверджує, що інституційна стійкість макrorівня, поєднана з індивідуалізованим супроводом мезорівня, є ключовою для успіху.

Досвід США та країн-членів НАТО (наприклад, Велика Британія та Данія) є прикладом стабільних систем підтримки, що зосереджені на стандартизації клінічних втручань та забезпеченні доступу до них.

Психологічна Реабілітація (мікрорівень). Управління у справах ветеранів (VA/DoD) США рекомендує травмо-фокусовану індивідуальну психотерапію (зокрема Prolonged Exposure, Cognitive Processing Therapy (CPT) та Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR)) як найефективніші методи лікування ПТСР [56].

Ця методологічна настанова є критичною для України, де, за даними світової статистики, кожен п'ятий учасник бойових дій може мати симптоми депресії чи тривоги. Українське МОЗ, синхронізуючи свою політику, вже затвердило низку клінічних протоколів із ведення бойових травм, що є інституційним кроком на Макрорівні.

Моральна Травма. Хоча СРТ та РЕ ефективно знижують травматичну провину та сором, дослідження вказують, що травматична провина може зберігатися навіть після лікування. Це підтверджує методологічну необхідність диференціації та застосування специфічних підходів до моральної травми, оскільки вона стосується екзистенційного конфлікту та руйнування довіри, а не лише страху.

Системна Підтримка НАТО. У співпраці між Україною та НАТО питання реінтеграції ветеранів є ключовим. В рамках співпраці розробляється принцип «одна країна – один план підтримки та сприяння», що забезпечує цілісний, стратегічний підхід. Зарубіжні моделі також наголошують на необхідності легкодоступної інформації та спрощених маршрутів для доступу до допомоги (наприклад, через спеціалізовані гарячі лінії або електронні бюлетені), що знову ж таки підкреслює важливість мезорівня та координації, а також функціонування українських державних гарячих ліній 1548 та 1648.

Ми ж зазначимо, що методологічний аналіз українського досвіду виділяє соціальне підприємництво (СП) як адаптовану модель, що ефективно поєднує економічну підтримку та соціальний вплив. В умовах економічних обмежень та великої кількості осіб з інвалідністю, СП виступає інструментом для «перетворення ветерана» на активного учасника економічного життя, надаючи йому нову, ціннісно-орієнтовану цивільну ідентичність. Українська методологія повинна використовувати найкращі практики як європейського, так і англосаксонського підходів до СП, які сходяться на пріоритеті суспільного впливу над прибутком.

Таким чином, для аналізу процесів інтеграції в умовах триваючої військової агресії необхідна інтегрована травмо-інформована модель оцінки (ІТІМО). Ця модель повинна забезпечити дослідницьку рамку, що одночасно охоплює: макрорівень, де інституційні механізми (включно із законодавчою підтримкою СП та затвердженням клінічних протоколів) створюють безпечну економічну основу; мезорівень, де акумулюється Соціальний Капітал через міждисциплінарну координацію мереж (case management, підтримка ГО); та мікрорівень, де диференційований соціально-психологічний підхід, орієнтований на лікування Моральної Травми та стимулювання Посттравматичного Зростання (PTG), забезпечує стійку індивідуальну адаптацію. Успіх реінтеграції вимірюється не лише зниженням симптомів, а й відновленням повної соціальної функціональності особистості у громадянському суспільстві.

РОЗДІЛ 2.
АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЦЕНТРІВ ЯК
ІНСТРУМЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Типологія спеціалізованих центрів в Україні: державні, громадські, освітні, приватні

Актуальність систематизації та типологізації спеціалізованих центрів підтримки ветеранів в Україні набуває критичного значення в умовах повномасштабної війни. Це обумовлено, по-перше, стрімким зростанням ветеранської спільноти, яка потребує не лише медичної допомоги, але й комплексної соціальної, психологічної та професійної реінтеграції. По-друге, необхідність формування ефективної, масштабованої та децентралізованої системи соціальної інтеграції вимагає чіткого розуміння ролі та функціоналу кожного інституційного елемента. Ці центри виступають ключовими інструментами подолання травматичного досвіду, забезпечення фізичного відновлення та успішного переходу захисників і захисниць до цивільного життя.

Ці установи поділяються на чотири основні типи, що відображають їхню інституційну приналежність та головне призначення (див. Таблиця 2.1.).

Таблиця 2.1.

Типологічна матриця спеціалізованих центрів підтримки ветеранів в Україні

Тип Центру (за формою власності)	Основна функція	Приклади
Державні/Муніципальні	Комплексна медична та довготривала реабілітація	Всеукраїнський центр «Циблі», UNBROKEN

		(Національний центр)
Приватні (Благодійні фонди)	Високотехнологічне протезування, реконструктивна хірургія, ФРМ	Superhumans Center, Мережа RECOVERY
Освітні (ЗВО)	Професійна адаптація, перекваліфікація, підприємництво, підготовка кадрів	Центри ветеранського розвитку (ЛП, СумДУ)
Громадські (НГО)	Психосоціальна, кризова, юридична підтримка, формування спільноти	Veteran Hub, БО БФ «Після Служби», Гарячі лінії УВФ

Аналіз державних та муніципальних реабілітаційних центрів демонструє, що центри цієї категорії є інституціоналізованими установами, що функціонують під патронатом або у сфері управління центральних органів виконавчої влади (переважно Міністерства охорони здоров'я) або місцевих органів самоврядування. Їхнє ключове завдання – забезпечення гарантованого державою обсягу медичних та реабілітаційних послуг.

Всеукраїнський лікувально-реабілітаційний центр «Циблі» [12], розташований у Київській області, є класичним прикладом державної установи. Він має статус державного некомерційного підприємства, заснованого на державній власності та належить до сфери управління Міністерства охорони здоров'я України. Згідно з Указом Президента, заклад має статус національного, а його діяльність перебуває під

патронатом Президента України. Основна мета Центру – надання пацієнтам первинної, спеціалізованої лікувальної, реабілітаційної, паліативної допомоги, включно з амбулаторною та стаціонарною допомогою [23].

Важливою функцією є також довготривала медсестринська допомога, а також підготовка наукових та медичних кадрів. Центр «Циблі» представляє традиційну, інституціоналізовану модель державної реабілітації, що охоплює широкий спектр медичних та соціальних послуг.

Національний реабілітаційний центр «UNBROKEN | НЕЗЛАМНІ» [38] є прикладом успішної державно-муніципальної співпраці. Центр працює на базі Першого медичного об'єднання Львова, найбільшої медичної установи України. Проєкт реалізується Першим ТМО та Львівською міською радою за підтримки Міністерства охорони здоров'я. UNBROKEN фокусується на рятуванні, протезуванні та реабілітації українців безпосередньо в Україні, надаючи усю медичну допомогу безоплатно. Інфраструктурно центр забезпечує фізичну, психологічну та психосоціальну реабілітацію, а також має власні потужності для виготовлення протезів.

Фінансування центру є багатоканальним. Хоча він є національним центром, для реконструкції та облаштування залучаються кошти з різних джерел: міста-партнера Фрайбурга, Товариства Червоного Хреста України та міського бюджету Львова. Завдяки створенню сучасного центру із найкращим обладнанням, UNBROKEN планує забезпечити реабілітацію щонайменше 10 тисяч українців, які постраждали внаслідок війни, щороку [30]. Інфраструктура включає сучасні реабілітаційні зали, басейн та модельні квартири для відновлення побутових навичок.

Розглянемо приватні та благодійні реабілітаційні та протезні центри. Приватний сектор, представлений великими благодійними фондами, відіграє критичну роль у наданні високотехнологічних та

вузькоспеціалізованих послуг. Його переваги – оперативність, інноваційність та здатність залучати значні міжнародні ресурси.

Медичний центр «Superhumans Center», розташований у Львові, є першим в Україні медичним центром, який надає комплексні послуги, включаючи протезування, реабілітацію, реконструктивну хірургію та психологічну підтримку для дорослих і дітей, постраждалих від війни [37]. З моменту початку роботи (квітень 2023 року) Медичний центр «Superhumans Center» досяг значних показників у наданні допомоги постраждалим від війни в Україні. Станом на середину 2025 року виготовлено понад 1 300 протезів, виконано понад 1 000 складних реконструктивних операцій, а загальна кількість пацієнтів, які отримали допомогу, перевищує 1 500 осіб. Паралельно з цим, у підрозділі «Unit E», що розпочав роботу в квітні 2023 року, виготовлено 470 протезів і 330 пацієнтів пройшли повний курс реабілітації.

Фінансова модель Superhumans базується на високій інвестиційній привабливості, залучаючи значні міжнародні кошти. Наприклад, було оголошено про підтримку у розмірі \$16 мільйонів від The Howard G. Buffett Foundation [55]. Така швидкість залучення багатомільйонних інвестицій та впровадження новітніх технологій (як 3D-протезування) є набагато вищою, ніж у державних установах, які часто стикаються з бюрократією закупівель. Це підтверджує, що приватна філантропія виступає в ролі каталізатора інновацій, заповнюючи критичні прогалини у високотехнологічній медицині.

Superhumans також впроваджує соціальні моделі, зокрема відділ «Рівний рівному» (Peer-to-Peer), що підкреслює нерозривний зв'язок між фізичною реабілітацією та ментальним відновленням, яке забезпечується особами зі схожим бойовим досвідом [9]. Інтеграція психосоціальних «м'яких» послуг (які традиційно надають НГО) у високотехнологічний медичний заклад свідчить про формування комплексного біопсихосоціального підходу до реабілітації.

Проект RECOVERY позиціонується як найбільша національна мережа реабілітаційних центрів, створена для допомоги пораненим військовим. Ключовий фокус проекту – це «високотехнологічне обладнання, що покриває весь спектр функціональних порушень (особливо мінно-вибухових травм), та формування мультидисциплінарних реабілітаційних команд» [36]..

Стратегічна мета засновників – розширення мережі до щонайменше 19 інноваційних реабілітаційних центрів, де щороку зможуть відновлюватися близько 26 тисяч військових. Проект також приділяє значну увагу освітнім програмам світового рівня для фахівців [42].

Розглянемо тепер освітні центри професійної адаптації та розвитку.

Третій тип центрів – це інституціоналізовані державні структури, створені на базі закладів вищої освіти (ЗВО) за ініціативи Міністерства у справах ветеранів (Мінветеранів) та Міністерства освіти і науки (МОН). Їхня функція полягає у забезпеченні професійної реінтеграції та адаптації.

Діяльність ЦВР регулюється відповідними наказами МОН, що підтверджує їхній інституціоналізований статус. Головне завдання цих центрів полягає у підтримці, допомозі та забезпеченні професійної реінтеграції ветеранів та їхніх родин шляхом здобуття нового фаху, підвищення професійних навичок та втілення підприємницьких ініціатив.

ЦВР відкрито на базі багатьох університетів, зокрема Національного університету «Львівська політехніка» [51] Сумського державного університету (СумДУ) [33] та Університету митної справи та фінансів.

Наприклад, Центр ветеранського розвитку при Львівській політехніці надає комплекс послуг, що включає не лише перекваліфікацію, а й психологічну та правову підтримку. Важливою особливістю є те, що юридичну допомогу часто надають юристи, які самі є ветеранами війни, використовуючи власний досвід вирішення проблем [51].

Стратегічне рішення залучати ЗВО до реінтеграції дозволяє державі використовувати вже існуючі освітні ресурси. Це перетворює університети на інтегровані хаби соціальних послуг, розширюючи їхню традиційну академічну місію і вимагаючи швидкої адаптації програм під потреби ветеранів.

Громадський сектор вирізняється найбільшою гнучкістю та оперативністю у наданні немедичних «м'яких» послуг (soft services), зокрема, психосоціальної та правової підтримки, зосереджуючись на кризовій допомозі, правовому захисті та відновленні соціальних зв'язків.

Veteran Hub [35] є спільним простором для громадських організацій, що працюють у ветеранській сфері (зокрема, за участю фондів Олени та Віктора Пінчуків). Хаб надає широкий спектр психосоціальних послуг: юридичну підтримку, психотерапію, медіацію конфліктів та допомогу у працевлаштуванні.

Географічна децентралізація досягається через реалізацію проєктів мобільних офісів (наприклад, на Вінниччині), що забезпечують доступ до юристів та психологів безпосередньо за місцем проживання. Для ветеранів з інвалідністю передбачена навіть послуга виїзду фахівців додому [31]. Veteran Hub сприяє формуванню соціального капіталу, пропонуючи групи підтримки не лише для ветеранів, але й для їхніх партнерів, матерів, сімей загиблих та полонених.

Благодійний Фонд «Після Служби» має чітку місію: сприяти успіху ветеранів після служби та зменшити кількість випадків самогубств, що свідчить про фокус на найбільш критичних наслідках психологічної дезадаптації [11]. Організація охоплює практично всі аспекти цивільного життя: від психологічних проблем до реабілітації, від пошуку житла та роботи до юридичних консультацій. Допомога надається за гнучким механізмом: через заповнення анкети, співбесіду та подальшу координацію з широкою мережею партнерів.

Отже, система соціальної інтеграції ветеранів в Україні на сьогодні демонструє виразну гібридну інфраструктуру, яка є результатом швидкої адаптації до масштабних потреб, спричинених війною. Ця інфраструктура складається з чотирьох основних, комплементарних типів центрів, кожен з яких виконує критично важливу функцію. Державні центри відповідають за інституціоналізовану медичну допомогу та довготривалу реабілітацію. Приватні благодійні центри є лідерами у сфері високотехнологічної, інтенсивної реабілітації та протезування.

Освітні центри (ЦВР) забезпечують масову, інституціоналізовану професійну адаптацію, використовуючи мережу ЗВО для швидкої перекваліфікації та, що стратегічно важливо, для підготовки кваліфікованих кадрів.

Громадський сектор надає оперативну, низькопорогову кризову та психосоціальну допомогу. НГО діють як індикатори неформального попиту та забезпечують критично необхідну довіру через широке використання моделі «Рівний-Рівному».

2.2. Основні проблеми та виклики у функціонуванні центрів

Система соціальної інтеграції ветеранів в Україні знаходиться на етапі критичної трансформації, що викликано безпрецедентним зростанням ветеранської спільноти після початку російської агресії у 2014 році та особливо після повномасштабного вторгнення. Ця демографічна зміна створює масштабний соціальний, економічний та інституційний виклик. Спеціалізовані центри соціальної інтеграції, реабілітації та адаптації є ключовим інструментом державної політики, покликаним забезпечити стабільне та повноцінне повернення захисників та захисниць до мирного життя.

Однак, ефективність функціонування цих центрів критично залежить від здатності державної системи долати численні системні

перешкоди та виклики. Аналітичні звіти свідчать, що значні недоліки в чинному механізмі пільг та гарантій, які існують понад десятиліття, загострилися та набули системного характеру [4]. Це підтверджує, що точкові адміністративні чи фінансові корективи не здатні вирішити накопичені проблеми. Таким чином, науковий аналіз основних дисфункцій – у сфері міжсекторальної координації, кадрового забезпечення, якості послуг, подолання суспільної стигми та масштабування проєктів – є необхідною передумовою для формування обґрунтованих рекомендацій щодо комплексної реорганізації ветеранської політики.

Центральною перешкодою для ефективного функціонування спеціалізованих центрів є високий рівень фрагментації та відсутність належної координації між різними секторами та рівнями управління, що призводить до управлінської дисфункції та бюрократичного хаосу.

Чинна законодавча база, зокрема Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [43] та численні спеціальні нормативно-правові акти (НПА), містить понад 40 різних пільг та гарантій. Ці пільги надаються великою кількістю різних органів державної влади, включаючи Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Національну поліцію, Міністерство соціальної політики та Міністерство у справах ветеранів (Мінветеранів).

Ця горизонтальна розпорошеність відповідальності створює значний бюрократичний хаос і ускладнює доступ ветеранів до гарантованих пільг та послуг. Особливо це стосується тих осіб, які можуть мати право одночасно на декілька пільгових статусів. Розгалужена система управління вже не сприяє ефективній реалізації прав ветеранів, а перетворюється на бар'єр для їхньої реінтеграції до мирного життя.

Крім того, на законодавчому рівні поняття ветеранського статусу є надто широким і застосовується не лише до учасників бойових дій, а й до цивільних осіб або військових, які не мали досвіду участі в бойових діях.

Це розмиває фокус спеціалізованих центрів і розсіює обмежені ресурси, призначені для цільової підтримки найбільш вразливої категорії – осіб, які безпосередньо захищали незалежність та суверенітет держави [4].

Іншою критичною проблемою є вертикальна фрагментація, яка проявляється у відсутності уніфікованих стандартів надання послуг і нерівному фінансуванні на рівні територіальних громад. Прогалини у стандартизації послуг, що надаються центрами, особливо гостро відчуються у сфері медичних гарантій.

Показовим прикладом є пільга на першочергове безоплатне зубопротезування. До 2024 року ця критично важлива пільга, яку часто було майже неможливо отримати, фінансувалася переважно через місцеві бюджети. Відсутність уніфікованого порядку надання цієї пільги створювала нерівні умови доступу та підвищувала ризик корупції.

Наприклад, у 2023 році Луцька міська клінічна стоматологічна поліклініка обмежувала допомогу 6,700 грн на рік, тоді як рішення іншої територіальної громади (Грабовецько-Дулібівської сільської ради) передбачало надання послуг раз на 5 років на суму, що не перевищує 4,000 грн [4].

Така залежність доступу до базових державних гарантій від фінансових можливостей та адміністративних рішень конкретної громади створює значний соціальний бар'єр і не сприяє успішній реінтеграції. Це свідчить про системний провал у міжбюджетній та міжсекторальній координації, оскільки держава, декларуючи підтримку, делегує фінансове навантаження на місця без встановлення мінімальних, обов'язкових та прозорих стандартів.

Хоча Кабінет Міністрів України у лютому 2024 року прийняв постанову №212, яка вперше визначила порядок фінансування та граничну вартість (14,984 грн) такої пільги коштом держави, багаторічна відсутність стандарту ілюструє, що інституції не змогли своєчасно

перейти від моделі некерованої, розгалуженої системи до інтегрованої та стандартизованої підтримки [18].

Якщо доступ до базових гарантій залежить від місця проживання чи рівня бюрократичної стійкості, це безпосередньо знижує довіру ветеранів до спеціалізованих центрів як уніфікованого інструменту інтеграції. Фрагментована система надання послуг призводить до непередбачуваного доступу до основних прав, посилюючи розчарування ветеранів та змушуючи їх покладатися на самодопомогу або неспеціалізовані громадські організації (див. Таблиця 2.2.).

Таблиця 2.2.

Основні прогалини у стандартизації послуг соціального захисту ветеранів

Проблема	Прояв	Наслідки для функціонування центрів
Бюрократичний хаос та розгалуженість пільг	Понад 40 пільг, які надаються різними органами; розмитість поняття ветеранського статусу.	Перевантаження центрів функцією юридичного посередництва, ускладнений доступ до гарантій.
Вертикальна фрагментація фінансування	Пільга на зубопротезування фінансувалася місцевими бюджетами, ліміти варіювалися від 4 000 до 6 700 грн.	Нерівні умови доступу до послуг залежно від громади, соціальні бар'єри у реінтеграції.

Недостатнє врахування специфічних медичних потреб	Недостатній обсяг реабілітаційних послуг для відновлення наслідків акубаротравм/контузій у рамках медичних гарантій.	Довгостроковий негативний вплив на здоров'я; збільшення потреби у спеціалізованих реабілітації, яку центри не можуть повноцінно покрити.
--	--	---

Ключовим викликом, який безпосередньо впливає на ефективність центрів, є гострий дефіцит висококваліфікованого персоналу та, як наслідок, низька якість послуг, що надаються.

В Україні спостерігається критична нестача військових психологів та фахівців із досвідом роботи з військовою травмою. Ця проблема має як кількісний, так і якісний вимір [7].

З якісної точки зору, більшість цивільних психологів, які переходять на роботу з ветеранами, отримують військову кваліфікацію на коротких курсах, тривалість яких може становити лише до трьох місяців. Цей рівень підготовки є недостатнім для ефективної роботи зі складними посттравматичними розладами (ПТСР), тривожністю та іншими довгостроковими наслідками бойових дій, включаючи наслідки акубаротравм/контузій, для відновлення яких у рамках медичних гарантій не передбачено достатнього обсягу реабілітаційних послуг.

Для порівняння, міжнародна практика, зокрема в Ізраїлі, вимагає, щоб військовий психолог пройшов обов'язкову вищу освіту та мінімум 300 годин консультацій із постраждалими від війни. «Ця невідповідність української системи підготовки міжнародним стандартам створює структурний вакуум кваліфікованих кадрів, який спеціалізовані центри не можуть заповнити» [7].

Крім того, цивільні фахівці часто зіштовхуються з високим бар'єром довіри з боку ветеранів, оскільки захисникам важливо працювати з тими, хто розуміє їхній бойовий досвід. Це посилюється випадками неетичної практики у підрозділах, коли психологи фальсифікують діагнози, щоб командування не втратило боєздатну одиницю, що підриває довіру до всієї системи психологічної допомоги загалом.

Також відзначимо, що проблема якості послуг виходить за межі лише військових психологів і стосується загального персоналу центрів соціальних послуг. Директори комунальних установ відверто визнають відсутність фахівців саме з психологічної допомоги та реабілітації.

Персонал, який взаємодіє з ветеранами та їхніми родинами, часто не навчений витримувати психологічне навантаження і правильно реагувати на травматичні розповіді, що створює ризик ретравматизації ветеранів. Це також вимагає навчання персоналу центрів розумінню психологічних особливостей демобілізованих військових.

Системною проблемою є те, що Міністерство у справах ветеранів (Мінветеранів) лише наразі займається процесом стандартизації послуг та формуванням реєстру їхніх надавачів. Той факт, що стандартизація є поточним завданням, а не встановленим і давно діючим механізмом, свідчить про те, що протягом багатьох років якість послуг у центрах не була гарантована та контрольована державою [28].

Нестача кваліфікованих кадрів є системним стримуючим фактором реінтеграції. Без належної психологічної адаптації (через нелікований ПТСР, тривожність та проблеми концентрації) ветерани не можуть ефективно скористатися програмами професійної перекваліфікації та успішно працевлаштуватися.

Таким чином, низька якість психологічних послуг прямо призводить до низької ефективності професійної адаптації. Це кількісно підтверджується статистикою: наприклад, за даними Львівського

обласного центру зайнятості у 2024 році, із 726 зареєстрованих безробітних ветеранів було працевлаштовано лише 167 осіб [13].

Існуюча система підтримки часто демонструє стратегічний дисбаланс, зосереджуючись на точкових, грантових програмах (наприклад, підтримка власного бізнесу), тоді як фундаментальні потреби, такі як якісна психологічна адаптація та професійна інтеграція, залишаються недостатньо вирішеними.

Функціонування центрів неможливе без належної взаємодії із суспільством та ринком праці, де виникають значні соціальні бар'єри, включаючи стигматизацію та інформаційний вакуум.

Однією з головних перепон є стереотипи роботодавців, які схильні вважати ветеранів особами з потенційними проблемами у колективі, що ускладнює їхній найм та адаптацію. Ці упередження посилюються реально існуючими психологічними труднощами ветеранів, такими як ПТСР та тривожність, а також об'єктивною невідповідністю військового досвіду та навичок вимогам цивільних спеціальностей [40].

Суспільна стигматизація, підсилена браком якісної психологічної підтримки, перетворюється на економічний бар'єр. Низька ефективність працевлаштування свідчить про те, що спеціалізовані центри зайнятості та адаптаційні програми не можуть ефективно подолати упередження роботодавців. Це створює економічну нестабільність та підвищений психологічний стрес для ветеранів. Як наслідок, центри перевантажуються функцією надання непрацевлаштувальної підтримки, замість фокусу на повноцінній реінтеграції.

Протягом тривалого часу в Україні була відсутня централізована система для повного та оперативного інформування ветеранів та їхніх родин про зміни у законодавстві, соціальному захисті та доступних програмах реабілітації. Цей інформаційний вакуум ускладнює реалізацію прав ветеранів і підсилює їхню дезорієнтацію у складній бюрократичній системі.

У відповідь на цей дефіцит Мінветеранів розпочало впровадження цифрових інструментів. Була запущена онлайн-система інформаційних сервісів «е-Ветеран», яка надає цілодобову інформацію про санаторно-курортні заклади та суб'єкти надання психологічної реабілітації [8]. Система, створена на базі Єдиного державного реєстру ветеранів війни, дозволяє ідентифікуватися за допомогою електронного підпису та скористатися цифровими послугами. Також планується інтеграція електронного кабінету ветерана через портал державних послуг «ДІЯ»

Хоча впровадження таких цифрових сервісів є прогресивним кроком, спрямованим на підвищення поінформованості та спрощення процедур користування пільгами, він не вирішує проблему комплексного інформування та юридичної підтримки на місцях. Громадські ініціативи, такі як портал «Новини ветеранів», які надають безкоштовну юридичну допомогу ветеранам, продовжують виступати як необхідна ланка для заповнення цих прогалин [50].

Для ветеранів зі складними травмами, літніх осіб чи тих, хто проживає у віддалених регіонах, цифровий інструмент може стати додатковим бар'єром. Тож логічно, що паралельно з діджиталізацією необхідно підтримувати та вдосконалювати традиційні, добре скоординовані, фізичні механізми надання інформації та допомоги через спеціалізовані центри.

Найбільш гострий виклик у функціонуванні центрів полягає у критичній невідповідності (диспропорції) між зростаючим демографічним масштабом ветеранської спільноти та поточною інфраструктурною потужністю та пропускнуою здатністю системи реінтеграції.

Станом на жовтень 2025 року, за даними Мінветеранів, в Україні налічується 851 068 тисяч ветеранів [3]. З урахуванням триваючого повномасштабного вторгнення, ця чисельність постійно зростає, тож ще

сотні тисяч осіб потребуватимуть довготривалої медичної, психологічної та професійної реабілітації.

Цей кількісний колапс свідчить про те, що наявна інфраструктура фізично не здатна впоратися з масовим потоком потреб. Центри, які функціонують, є перевантаженими, а більшість ветеранів випадають із поля зору організованої державної підтримки. Це призводить до необхідності саморегуляції, або ж до використання неякісних, неспеціалізованих послуг, що уповільнює процес реінтеграції та погіршує соціальні результати.

Отже, проведеним нами аналіз функціонування спеціалізованих центрів соціальної інтеграції ветеранів виявив чотири взаємопов'язані системні перешкоди, що ускладнюють формування ефективної державної політики.

Центральною проблемою є управлінська фрагментація: розгалужені механізми управління та забезпечення пільг, бюрократичний хаос і відсутність уніфікованих стандартів створюють нерівні умови доступу та підривають довіру ветеранів до інституцій.

Кадровий дефіцит і недостатня кваліфікація персоналу, зокрема військових психологів, знижують якість реабілітації та психологічної підтримки, що негативно впливає на професійну інтеграцію.

Соціальні бар'єри та стигма, зокрема упередження роботодавців, залишаються серйозним економічним обмеженням, а цифрові сервіси не можуть замінити комплексну підтримку на місцях.

Недостатня інфраструктурна потужність та точковий характер програм не відповідають зростаючим потребам ветеранів, підтверджуючи, що система не готова до масштабної реінтеграції.

Загалом функціонування центрів залишається непростим. Для ефективної соціальної інтеграції необхідно перейти від точкової допомоги до цілісної, стандартизованої та масштабованої реінтеграційної

екосистеми, що потребує комплексної реорганізації правових, кадрових і інфраструктурних основ державної політики.

РОЗДІЛ 3.

ПРОЄКТУВАННЯ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ЗСУ «ВЕТЕРАНСЬКИЙ ШЛЯХ»

3.1 Теоретико-методологічне обґрунтування та визначення параметрів проєкту

Масштабне повернення військовослужбовців Збройних Сил України (ЗСУ) до цивільного життя формує безпрецедентний соціально-економічний виклик, що вимагає системної, а не лише фрагментарної, відповіді з боку держави та суспільства. Успішна реінтеграція ветеранів є критичним чинником соціальної стабільності та збереження людського капіталу країни. Проєкт «Ветеранський Шлях» (далі – Проєкт) розробляється нами як інноваційна модель соціально-економічної інтеграції, орієнтована на працевлаштування ветеранів, що має на меті замінити неефективні та фрагментовані державні механізми комплексною, проактивною підтримкою.

Актуальність проєктування такої моделі, наприклад, в м.Івано-Франківськ обґрунтовується критичними статистичними даними та структурними недоліками поточної системи реінтеграції. Аналіз свідчить, що, незважаючи на загальну високу мотивацію та кваліфікацію, значна частина ветеранів стикається з безробіттям: за даними Українського ветеранського фонду, «близько 24.7% ветеранів потребують активної допомоги у працевлаштуванні, а до 30% осіб, які звернулися за підтримкою, не мають роботи» [49]. Цей показник демонструє системну невідповідність між наявними державними програмами та реальними потребами ринку праці та ветеранів.

Ключова проблема реінтеграції полягає у фрагментації адміністративних та соціальних послуг, що призводить до системної

розпорошеності підтримки. Поточна державна система, хоча й пропонує низку послуг (наприклад, 12 послуг доступні через портал «Дія»), переважно залишається реактивною. Її фокус зміщений на надання пільг та компенсацій (зокрема, статус особи з інвалідністю, грошова допомога, пенсії, знижки на комунальні послуги), які «є необхідними, але не є достатніми для забезпечення стійкої економічної самостійності» [10].

Така адміністративна розпорошеність створює для ветерана складний бюрократичний лабіринт, у якому відсутнє «єдине вікно» для комплексної кар'єрної та психосоціальної підтримки. У результаті, ветеран не може отримати цілісний пакет соціально-економічної адаптації, що посилює соціальну ізоляцію та призводить до тривалого безробіття.

Другою системною вадою є якісна невідповідність навичок. Існуючі програми перекваліфікації часто не забезпечують ефективної конверсії військових навичок (таких як лідерство, стресостійкість, логістика) у вимоги, затребувані цивільним ринком праці, що є критичним недоліком процесу реінтеграції. Роботодавці потребують конкретного інструментарію та розуміння, як інтегрувати ветерана, а не просто закликів [19].

Вибір Івано-Франківська як пілотного регіону для впровадження моделі «Ветеранський Шлях» має стратегічне значення, оскільки регіон демонструє сприятливе інституційне та економічне середовище, але з певними структурними викликами:

У першу чергу, фактором є висока ефективність служби зайнятості. Івано-Франківська область відрізняється вищим, ніж загальнонаціональний, рівнем ефективності працевлаштування. Рівень укомплектування вакансій тут становить 48% (проти 28% по Україні), а рівень працевлаштування за сприяння служби зайнятості досягає 29% (проти 17% по Україні), посідаючи перше місце серед регіонів [45]. Цей

показник свідчить про функціональність інституційної бази та високий потенціал для співпраці.

По-друге, готовність приватного сектору. Наявність зацікавлених роботодавців, які вже впроваджують внутрішні ветеран-дружні політики (наприклад, програми менторства, адаптований графік, психологічна допомога, як це робить компанія «Аврора»), а також проведення локальних ініціатив (Ярмарки вакансій), підтверджує готовність місцевого бізнесу до співпраці [39].

Проте викликом стає якість робочих місць. Критичною проблемою є низька середня заробітна плата, що фігурує у вакансіях. Це визначає необхідність для проєкту «Ветеранський Шлях» сфокусуватися не лише на кількості працевлаштованих осіб, а й на їхній професійній трансформації у високооплачувані та дефіцитні професії (наприклад, ІТ, будівництво, виробництво), забезпечуючи справжню економічну самостійність.

Мета проєкту. Створення в Івано-Франківську комплексної, інтегрованої та проактивної моделі соціально-економічної інтеграції ветеранів, що поєднує індивідуалізовану професійну трансформацію, психосоціальну підтримку та інституційні механізми стимулювання роботодавців, забезпечуючи високий рівень стійкого та гідного працевлаштування.

Проєкт «Ветеранський Шлях» базується на передових наукових та методологічних підходах у сфері соціального проєктування. Його концептуальний базис формують Теорія адаптації та реінтеграції, а також Теорія людського капіталу, які забезпечують розуміння ветеранів як цінних активів, що потребують структурної підтримки для повноцінного повернення до продуктивного суспільного життя.

Науковою основою проєкту є *теорія адаптації та реінтеграції*. Реінтеграція розглядається як «довготривалий, багатofакторний процес, що відбувається на трьох взаємопов'язаних рівнях:

1) Індивідуальний рівень. Забезпечення психологічної стійкості, професійних навичок та соціальної компетентності.

2) Інституційний рівень. Співпраця з державними структурами (служба зайнятості) та приватним сектором (роботодавці).

3) Суспільний рівень. Зміцнення суспільної єдності та покращення сприйняття ветеранів громадою» [19].

Теорія людського капіталу пояснює, що військовий досвід, включаючи лідерські та організаційні навички, розглядається як високоякісний людський капітал. Таким чином, інвестиції у професійну перекваліфікацію та конверсію цих навичок є прямими інвестиціями у національну економічну стійкість та розвиток.

Для забезпечення логічної послідовності, прозорості та валідності оцінки впливу, основним методологічним інструментом проєктування обрано *теорію змін* (далі– ТЗ) [58]. Вона є високорівневим, або макро, інструментом, що дозволяє визначити причинно-наслідкові зв'язки та чітко сформулювати, як саме проєкт планує досягти свого довгострокового впливу через низку проміжних результатів.

Переваги використання теорії змін наступні:

1) *чітке визначення логіки досягнення*. ТЗ базується на формулюванні «Якщо це зроблено, то це очікувані результати» (If-Then statements). Це вимагає критичного аналізу всіх етапів, забезпечуючи, що діяльність справді веде до очікуваних результатів та кінцевого впливу;

2) *вимірювання впливу*. На відміну від традиційного моніторингу, який часто обмежується обліком випуску, ТЗ зосереджується на вимірюванні прогресу досягнення довгострокових, якісних цілей, таких як стійкість працевлаштування та соціальна адаптація;

3) *ідентифікація припущень та передумов*: Методологія ТЗ вимагає ідентифікації критичних зовнішніх факторів – припущень та передумов – які знаходяться поза прямим контролем проєкту, але необхідні для його успіху. Наприклад, «стійкість економічного зростання в регіоні є

припущенням, без якого навіть успішна перекваліфікація не призведе до працевлаштування» [52].

Загалом, застосування ТЗ. дозволяє уникнути лінійного мислення, визнаючи, що процеси змін у соціальній сфері мають множинні зворотні зв'язки.

Концептуальна модель «Ветеранський Шлях» розроблена як 3-рівнева система комплексної підтримки, що взаємодіє з ветераном на етапі професійної трансформації, психосоціальної адаптації та інституційної інтеграції.

Параметр 1. Професійна трансформація та перекваліфікація (економічна незалежність). Цей параметр спрямований на вирішення проблеми якісної невідповідності навичок та низького рівня оплати праці у регіоні. Запозичуючи модель ТЗ, проєкт запроваджує індивідуальну професійну діагностику та консультування. Кожен ветеран отримує оцінку своїх навичок (за допомогою конвертора військових навичок) та складає індивідуальний освітній та кар'єрний маршрут, орієнтований на дефіцитні та високооплачувані спеціальності Івано-Франківщини (ІТ, менеджмент, високотехнологічне виробництво).

Проєкт забезпечує фінансування професійного навчання через ваучери або партнерські програми, аналогічні VEAP, що дозволяє ветеранам підвищити кваліфікацію чи здобути нову професію [24].

Враховуючи низький середній рівень зарплат в регіоні, модель включає бізнес-тренінги, менторство та допомогу у залученні грантової підтримки для започаткування власного малого бізнесу.

Параметр 2: Психосоціальна адаптація та менторство (соціальна інтеграція). Успішне працевлаштування є неможливим без ефективної психосоціальної адаптації. Цей блок є критичною передумовою для стійкості працевлаштування.

Проєкт буде забезпечувати безкоштовний доступ до кваліфікованих психологів (за прикладом корпоративних ініціатив) та надає юридичну

допомогу для захисту прав ветеранів від дискримінації та несправедливого ставлення на робочому місці. Надання юридичних ресурсів сприяє соціальній та професійній стабільності.

Запровадження інституту менторства є ключовим інструментом для соціальної інтеграції. Кожен ветеран, що працевлаштовується, закріплюється за ментором (досвідченим працівником або ветераном-наставником) на період 6-12 місяців. Менторство забезпечує необхідну підтримку, поради та мотивацію, допомагаючи ветерану адаптуватися до корпоративної культури, розвивати соціальні зв'язки та інтегруватися у громадянське суспільство. Це безпосередньо знижує ризик високої плинності кадрів, викликаній труднощами адаптації.

Модель передбачає обов'язкову розробку спеціалізованих програм та послуг для жінок-ветеранок, які враховують їхні унікальні потреби, включаючи психологічну підтримку, ресурси для здоров'я та професійне навчання, як це рекомендовано міжнародними дослідженнями. Це забезпечує максимальну інклюзивність та релевантність проєкту.

Параметр 3: Інституційна взаємодія та стимулювання роботодавців (стійкість). Цей параметр фокусується на створенні сприятливого інституційного середовища для ветеранів.

На регіональному рівні впроваджується пілотна програма сертифікації, яка публічно визнає компанії, що дотримуються стандартів підтримки ветеранів (наприклад, мають внутрішні програми менторства, адаптований графік, забезпечують юридичний захист). Це перетворює разові державні субсидії на сталу корпоративну культуру та створює стійкий попит на ветеранів.

Проект організовує спеціалізовані семінари та надає методичні рекомендації для HR-фахівців та керівників компаній в Івано-Франківську, навчаючи їх ефективним практикам найму, управління та інтеграції ветеранів, що має вирішальне значення для їхньої інтеграції у робоче середовище [24].

Критерії успішності проєкту. Оцінка успішності базується на універсальних критеріях, доповнених методологічною логікою ТЗ:

Релевантність оцінює, наскільки цілі та діяльність проєкту відповідають реальним, фактичним потребам ветеранів у працевлаштуванні та потребам регіонального ринку праці. Релевантність вимірюється не лише наявністю послуг, а й рівнем задоволеності ветеранів отриманою підтримкою. Якщо ветерани не задоволені якістю кар'єрного консультування або психологічною підтримкою, це свідчить про низьку релевантність моделі.

Ефективність визначає ступінь досягнення запланованих проміжних результатів та кінцевої мети. Наприклад, чи призвела перекваліфікація до реального працевлаштування у високооплачуваному секторі.

Економічність оцінює співвідношення між досягнутими результатами та задіяними ресурсами (фінансами, часом).

Стійкість. Ймовірність того, що позитивні зміни та створені механізми (наприклад, сертифікація роботодавців, менторські програми) будуть підтримуватися місцевими інституціями після завершення зовнішнього фінансування. Стійкість напряму залежить від інституціоналізації ветеран-дружніх практик у приватному секторі.

Успіх проєкту «Ветеранський Шлях», як і будь-якого соціального проєкту, залежить від виконання низки критичних припущень.

1) припускається, що ринок праці Івано-Франківщини збереже стійкість та здатність поглинати кваліфікованих фахівців у цільових секторах;

2) припускається, що місцева влада, Івано-Франківський обласний центр зайнятості та ключові бізнес-партнери будуть готові інтегрувати елементи моделі (менторство, сертифікацію) у свою постійну діяльність, забезпечуючи стійкість проєкту;

3) припускається, що на національному рівні буде забезпечено або підтримано законодавство, яке гарантує юридичний захист ветеранів від дискримінації та стимулює роботодавців (наприклад, через податкові пільги), що є критичною передумовою для успішної інтеграції в робоче середовище.

Отже, проєкт «Ветеранський Шлях» є науково обґрунтованою відповіддю на системні виклики реінтеграції ветеранів ЗСУ, зокрема на фрагментарність державних послуг та якісну невідповідність військових навичок вимогам цивільного ринку праці. Завдяки використанню гібридного методологічного апарату, що поєднує теорію змін, а також адаптації найкращих світових практик (TAP, менторські програми), розроблено трирівневу модель підтримки, орієнтовану на Івано-Франківський регіон. Ця модель фокусується на індивідуалізованій професійній трансформації, сталому працевлаштуванні з гідним рівнем доходу та інституціоналізації ветеран-дружніх практик у приватному секторі, забезпечуючи перехід від реактивної соціальної допомоги до проактивної економічної інтеграції ветеранів.

3.2. Змістовна розробка та алгоритм реалізації проєкту «Ветеранський Шлях»

В умовах повномасштабної війни та подальшої демобілізації, держава та соціальні інституції стикаються із завданням не лише надання лікування та реабілітації, але й створення ефективних механізмів для гідного повернення захисників до цивільного життя. Проєкт «Ветеранський Шлях» розглядається як інструмент реалізації цієї стратегічної мети, що має забезпечити ветеранам можливість конкурентоспроможності на ринку праці.

Критичним показником, який підтверджує необхідність негайного впровадження таких комплексних програм, є динаміка безробіття серед

цільової групи. Дослідження, проведені в Україні, свідчать про те, що рівень непрацевлаштованих серед ветеранів продемонстрував зростання: якщо у 2023 році 28% ветеранів заявляли про відсутність роботи, то у 2024 році цей показник зріс майже на 3%, досягнувши 30,95% [46]. Таке значне зростання рівня безробіття вимагає не просто створення вакансій, а впровадження спеціалізованої моделі супроводу, здатної мінімізувати перехідні ризики.

Основні принципи та архітектура проєкту «Ветеранський Шлях». Проєкт «Ветеранський Шлях» є гіпотетичною системою соціальної інтеграції, що використовує підхід кейс-менеджменту та орієнтована на індивідуальні потреби.

Цільова група проєкту. Ветерани війни, демобілізовані особи, а також члени їхніх сімей, оскільки фахівець із супроводу має повноваження опікуватися всією родиною для забезпечення комплексного повернення до цивільного життя.

Основні принципи:

Комплексність. Одночасне надання послуг із психологічної реабілітації, професійної перекваліфікації та юридичного консультування.

Індивідуалізація. Надання супроводу, структурованого відповідно до Примірної форми індивідуального плану з адаптації, затвердженої державними органами, що гарантує гнучкість та орієнтацію на персональні потреби.

Системність. Інтеграція та використання існуючих державних (Мінветеранів, ЦЗ) та недержавних ресурсів (грантодавці, ГО).

Для оптимізації взаємодії між ветеранами, роботодавцями та державними інституціями, проєкт передбачає створення цифрового хабу, що функціонує за механізмом «Єдиного вікна», беручи за взірць найкращі міжнародні практики, зокрема канадську модель. Ключовим функціональним елементом цієї платформи є Конвертор військових навичок у цивільні. Його впровадження дозволяє об'єктивно оцінити та

транслявати військовий досвід (тактичне планування, управління персоналом, логістика, критичне мислення) на мову цивільних компетенцій. Це має подвійний позитивний ефект: по-перше, підвищується якість документів ветерана (резюме та супровідний лист), а по-друге, мінімізуються стереотипи з боку роботодавців, які часто є перешкодою для працевлаштування. Наявність такого інструментарію критично важлива, оскільки бізнес потребує конкретних механізмів для роботи з ветеранами, а не лише закликів до соціальної відповідальності.

Додаткові функціонали платформи включають:

- 1) Індивідуальний кабінет ветерана з доступом до кар'єрної підтримки та менторства.
- 2) База вакансій, адаптованих під потреби ветеранів, зокрема ветеранів з інвалідністю (88% компаній готові їх наймати) [40].
- 3) Програма сертифікації «ветеран-френдлі» роботодавців.

Кадрове забезпечення та алгоритм індивідуального супроводу.

Центральною ланкою, що забезпечує реалізацію проєкту, є фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб (Кейс-менеджер). Ця посада вимагає високої міждисциплінарної підготовки.

Кваліфікаційні вимоги. Кандидати повинні мати рівень освіти не нижче бакалавра за галузями знань, які передбачають роботу з людьми та управління соціальними процесами, включаючи «Соціальні та поведінкові науки», «Освіта/Педагогіка», «Соціальна робота», «Право» або «Публічне управління та адміністрування».

Посадові обов'язки. Кейс-менеджер виконує подвійну функцію: безпосереднього помічника та аналітика.

Функція супроводу. Надання індивідуальної підтримки щодо отримання статусів, соціальних гарантій, житла, реабілітації, працевлаштування та юридичної підтримки. Надання кризової психологічної допомоги.

Функція моніторингу та аналітики. Контроль потреб ветеранів, збір аналітичних даних та звітність про результати наданих послуг. Ця функція забезпечує постійне вдосконалення Проєкту.

Ефективність фахівця залежить від його здатності забезпечувати супровід «на шляху переходу від військової служби до цивільного життя», що вимагає постійної присутності та глибокого розуміння специфічних потреб клієнта.

Також важливими працівниками є профільні спеціалісти. Психологи (з обов'язковою сертифікацією згідно з наказами Мінветеранів), соціальні працівники та юристи, які надають профільну підтримку.

Проєктом також передбачається створення ветеранського корпусу, що складається з ветеранів-менторів, які впроваджують підтримку за принципом «рівний-рівному» та сприяють залученню до громадської діяльності.

Для забезпечення високої якості послуг, проєкт передбачає обов'язкову тренінгово-просвітницьку компоненту. Це охоплює актуальне нормативно-правове поле, методи роботи зі специфічними потребами (включаючи адаптацію для ветеранів з порушеннями зору та мобільності), а також навички проєктного менеджменту та стандарти комунікації, необхідні для ефективного усунення бюрократичних перешкод.

Реалізація «Ветеранського Шляху» здійснюється через структурований чотириетапний алгоритм індивідуального супроводу (ICB), який інтегрує кращі практики кейс-менеджменту та рекомендації для фахівців центрів зайнятості (див. Таблиця 3.2.).

Таблиця 3.2.

Алгоритм реалізації індивідуального супроводу ветерана

Етап	Зміст	Ключові інструменти
1. Ініціація та Діагностика	Встановлення довірчого контакту; оцінка	Первинне консультування, тестування бар'єрів,

	психоемоційного стану та наявних фізичних бар'єрів. Етична комунікація; визначення первинного запиту та мотивації до змін.	профілювання потреб, реєстрація на облік.
2. Планування (ІІІ)	Складання та систематичний перегляд Індивідуального Плану (ІП), який включає комплекс заходів та послуг. Використання конвертора навичок для трансляції військового досвіду. Коучинг для підтримки мотивації.	Примірна форма індивідуального плану з адаптації, коучинг, модель сфмсв.
3. Професійна Реалізація	Навчання: Направлення на курси перекваліфікації (зокрема, з ІТ, мови, маркетингу), використовуючи стипендії партнерів (наприклад, IREX). Бізнес: консультаційний супровід заявок на гранти (Програма «ЄРобота», «Варто»). Зайнятість: Підбір	Карта пошуку роботи, ресурси ДІЯ.Бізнес.

	вакансій, підготовка до співбесід.	
4. Адаптація та моніторинг	Впровадження менторства на робочому місці, моніторинг трудових відносин та корпоративної культури. Забезпечення виконання трудових гарантій (додаткова відпустка, адаптація робочих місць). Систематичний зворотний зв'язок.	Наставництво/менторство, моніторинг корпоративної культури, аналіз плинності кадрів.

Впровадження системи менторства та психоадаптації у бізнес-середовищі як один з етапів є критичним для забезпечення довгострокової стійкості зайнятості. Дослідження свідчать, що ветеранам потрібен значний перехідний період, оптимальна тривалість якого становить 3–6 місяців після повернення до початку роботи. Враховуючи, що 50,57% ветеранів відчують психологічні труднощі, система підтримки має бути інтегрована безпосередньо у робоче середовище.

Проект передбачає обов'язкове впровадження інституту менторства та психоадаптації у компаніях, які співпрацюють із проектом. Менторство, запозичене з успішних світових практик, має на меті не лише професійну, а й психосоціальну підтримку.

Кейс-менеджер надає роботодавцям методичні рекомендації:

1) Створення ненав'язливої атмосфери поваги та відкидання упереджень щодо посттравматичних станів.

2) Забезпечення ветерану відчуття мети або місії у цивільній роботі.

3) Налагодження частого та систематичного зворотного зв'язку між ветераном, його керівником та ментором.

Таким чином, проєкт забезпечує підтримку не лише ветерану, а й роботодавцю, створюючи передумови для формування корпоративної культури, рівної для всіх, що запобігає виникненню соціального нерозуміння, яке є другим за величиною бар'єром (63,32%) для інтеграції [46].

Пріоритетним напрямом проєктної діяльності є фінансова підтримка ветеранського підприємництва. Враховуючи, що 50,1% ветеранів висловлюють бажання зайнятися власною справою, підтримка підприємницьких ініціатив є пріоритетним напрямом проєкту. Проєкт «Ветеранський Шлях» не є прямим фінансистом, а функціонує як інформаційно-консультаційний хаб, забезпечуючи якісний кейс-менеджмент та ефективне залучення існуючих грантових ресурсів.

Кейс-менеджери проєкту надають супровід у підготовці заявок на такі програми:

1) Державна програма «єРобота» (Мінекономіки/Дія): Надає гранти ветеранам до 1 млн грн (за умови створення 4 робочих місць) та членам їхнього подружжя до 500 тис. грн.

2) Конкурсні програми Українського ветеранського фонду (УВФ) «Варто»: Надають підтримку ветеранському бізнесу та громадським організаціям, які забезпечують менторську підтримку, в розмірі від 500 тис. до 3 млн грн [48].

Для науково обґрунтованої оцінки досягнення цілей проєкту впроваджується система ключових показників ефективності (КПІ). Система включає як кількісні показники результату (Outcome), так і якісні показники впливу (Impact), що відповідає стандартам стратегічного моніторингу.

Оцінювання ефективності проєкту «Ветеранський Шлях» здійснюватиметься за чотирма ключовими категоріями. Професійна

реінтеграція передбачає вимір частки ветеранів, які працевлаштувалися або започаткували власну справу протягом шести місяців після завершення індивідуальної програми, а також рівня їхнього задоволення якістю перекваліфікації та кар'єрного супроводу.

Стійкість зайнятості оцінюється за часткою ветеранів, що залишаються на роботі понад рік (ціль – понад 80%), та відгуками роботодавців щодо розвитку «м'яких» навичок.

Психосоціальна адаптація визначається кількістю осіб, які отримали психологічну допомогу або реабілітацію, і динамікою зниження рівня дистресу серед учасників.

Економічна віддача вимірюється через середню заробітну плату працевлаштованих ветеранів у порівнянні з регіональним показником і співвідношенням соціальної вартості до інвестицій (SROI) [2].

Реалізація проєкту «Ветеранський Шлях» передбачає суттєвий соціально-економічний ефект. Соціально, програма сприятиме зниженню психосоціальних бар'єрів і стигматизації ветеранів, покращенню їхнього психологічного стану та соціальної інтеграції через менторство й підтримку ветеран-дружніх роботодавців. Також очікується зростання соціального капіталу завдяки розвитку ветеранського підприємництва.

Економічно проєкт забезпечить збільшення податкових надходжень, скорочення державних витрат на допомогу безробітним і створення нових робочих місць через підтримку бізнес-ініціатив ветеранів. Прогнозований показник соціальної віддачі інвестицій (SROI) становитиме щонайменше 2:1, тобто кожна вкладена гривня генеруватиме щонайменше дві гривні соціально-економічної цінності.

Таким чином, проєкт «Ветеранський Шлях» є комплексною моделлю соціально-професійної реінтеграції, що поєднує індивідуальний супровід, цифрові інструменти, менторство та підтримку ветеранського підприємництва. Завдяки системному підходу, орієнтованому на потреби кожного учасника, проєкт сприятиме не лише працевлаштуванню

ветеранів, а й підвищенню їхньої соціальної стійкості, психологічного благополуччя та економічної активності. Очікуваний результат – формування сталого механізму повернення захисників до цивільного життя, який поєднує соціальний ефект із реальними економічними вигодами для суспільства.

ВИСНОВКИ

Згідно поставлених завдань під час виконання кваліфікаційної роботи ми дійшли наступних висновків:

1. Соціальна інтеграція ветеранів війни в Україні є стратегічно важливою, багатокomпонентною системою, спрямованою на відновлення та зміцнення людського капіталу. Її сутність розглядається як двоїстий, багаторівневий процес (індивідуальний та соціальний) повернення ветерана до цивільного життя в ролі активного учасника громади, виходячи за межі пасивної допомоги. Зміст інтеграції є комплексним і охоплює ключові функціональні сфери: медичну та психологічну реабілітацію, професійну адаптацію, працевлаштування та економічну самореалізацію, а також соціально-культурне включення (зокрема через адаптивний спорт), що спільно спрямоване на подолання фінансових та соціальних бар'єрів. Успішна реалізація цього процесу ґрунтується на принципах Здоров'я, Адаптації, Гідності та Поваги, а організаційно вимагає диференційованого (індивідуального) підходу, інтеграції політик на всіх рівнях та консолідованих дій усіх стейкхолдерів (держава, бізнес, наука, громада) за моделлю Quadruple Helix, де громада виступає центром системи.

2. Методологічні підходи до аналізу інтеграції ветеранів у післявоєнному суспільстві мають бути комплексними та багаторівневими, охоплюючи: макрорівень (інституційний), що вивчає роль держави, законодавчої бази та механізми (як-от соціальне підприємництво) у створенні безпечного середовища; мікрорівень (соціально-психологічний), що зосереджується на індивідуальній адаптації та необхідності диференціації травми – не лише ПТСР, але й моральної травми, яка вимагає специфічних втручань через руйнування довіри та екзистенційний конфлікт; та мезорівень (міждисциплінарний), що аналізує взаємодію мереж, накопичення соціального капіталу через

громадські організації та ефективність індивідуалізованого комплексного супроводу. Ключовим методологічним інструментом є травмо-інформований підхід, який має бути інтегрований на всіх рівнях для забезпечення безпеки, довіри та автономії ветерана, що є критичним для відновлення соціальної функціональності в умовах суспільної недовіри та економічних обмежень.

3. Система соціальної інтеграції ветеранів в Україні демонструє гібридну, чотирьохрівневу інфраструктуру, яка швидко адаптується до масштабних потреб військового часу. Ця система включає: державні/муніципальні центри (наприклад, «Циблі», UNBROKEN), що забезпечують гарантовану державою комплексну медичну та довготривалу реабілітацію; приватні благодійні центри (Superhumans Center, RECOVERY), які є каталізаторами інновацій у сфері високотехнологічного протезування, хірургії та інтенсивної реабілітації, залучаючи значні міжнародні інвестиції; освітні центри (ЦВР) на базі ЗВО, що відповідають за інституціоналізовану професійну адаптацію, перекваліфікацію та підприємництво; і громадські організації (Veteran Hub, БФ «Після Служби»), які надають оперативну, низькопорогову психосоціальну, кризову та правову підтримку, часто використовуючи модель «Рівний-Рівному» для формування спільноти та відновлення довіри. Комплементарність цих типів центрів забезпечує цілісний біопсихосоціальний підхід, необхідний для успішного переходу ветеранів до цивільного життя.

4. Функціонування спеціалізованих центрів соціальної інтеграції ветеранів зіштовхується з чотирма взаємопов'язаними системними викликами: управлінською фрагментацією (горизонтальна та вертикальна), що виявляється у бюрократичному хаосі через розпорошеність понад 40 пілг між різними органами та відсутністю уніфікованих стандартів надання послуг, створюючи нерівні умови доступу залежно від громади та підриваючи довіру; критичним кадровим

дефіцитом та низькою кваліфікацією персоналу, особливо військових психологів, чия недостатня підготовка та брак розуміння бойового досвіду прямо знижують якість психологічної реабілітації і, як наслідок, ефективність професійної адаптації; соціальними бар'єрами та стигмою, включаючи упередження роботодавців, що ускладнює працевлаштування та економічну інтеграцію; а також критичною невідповідністю інфраструктурної потужності центрів зростаючому демографічному масштабу ветеранської спільноти, що призводить до перевантаження системи та її нездатності забезпечити масову, якісну реінтеграцію.

5. Проєкт «Ветеранський Шлях» є інноваційною, проактивною моделлю соціально-економічної інтеграції ветеранів ЗСУ в Івано-Франківську, науково обґрунтованою теорією адаптації та реінтеграції і теорією людського капіталу, та спроектованою за методологією теорії змін (тз) для забезпечення логічної послідовності та вимірювання стійкого впливу. Модель спрямована на подолання фрагментації державних послуг і якісної невідповідності навичок через три ключові параметри: Професійна трансформація, що включає індивідуальну діагностику та перекваліфікацію на високооплачувані, дефіцитні професії; психосоціальна адаптація та менторство, що забезпечує психологічну стійкість і соціальну інтеграцію (зокрема, через інститут ветерана-наставника); та інституційна взаємодія та стимулювання роботодавців через програму регіональної сертифікації ветеран-дружніх компаній. Пілотний вибір Івано-Франківська зумовлений високою ефективністю місцевої служби зайнятості та готовністю бізнесу, але вимагає фокусу на підвищенні якості робочих місць для досягнення стійкого та гідного працевлаштування.

6. Проєкт «Ветеранський Шлях» є комплексною гібридною моделлю соціально-економічної інтеграції з акцентом на кейс-менеджменті та індивідуальному супроводі, розробленою для протидії зростаючому безробіттю серед ветеранів. Ключовими елементами

реалізації є створення цифрового хабу «Єдине вікно» (за канадським зразком), центральним функціоналом якого є конвертор військових навичок у цивільні, що мінімізує стереотипи роботодавців та підвищує якість ветеранських резюме. Реалізація здійснюється через чотириетапний алгоритм індивідуального супроводу (ICB), який включає діагностику, планування (складання ІП), професійну реалізацію та довготривалий моніторинг. Кадровою ланкою є кейс-менеджер (фахівець із супроводу) з міждисциплінарною підготовкою, який координує підтримку, включаючи менторство (принцип «рівний-рівному») та психоадаптацію безпосередньо у бізнес-середовищі. Пріоритетним напрямом є підтримка ветеранського підприємництва через консультаційний супровід грантових програм («ЄРобота», «Варто»). Оцінка ефективності базується на ключових показниках ефективності (KPI), що вимірюють стійкість зайнятості (ціль – понад 80% через рік) та економічну віддачу (прогнозований SROI щонайменше 2:1).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптивні клуби України. 2025. URL: <https://ap.sportforall.gov.ua/newspg/CtQk15PA> (дата звернення: 17.10.2025)
2. Аналіз соціальної рентабельності інвестицій (SROI). URL: <https://astartaholding.com/wp-content/uploads/2024/11/oczinka-soczialnogo-vplivu-ukr.pdf> (дата звернення: 18.10.2025)
3. Аналітична інформація за даними Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://data.mva.gov.ua/> (дата звернення: 17.10.2025)
4. Аналітичний звіт. Соціальний захист ветеранок і ветеранів, аналіз наявних стандартів, огляд європейських практик і напрацювання рекомендацій. URL: https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/doslidzhennya_soczzahyst_2024-1.pdf (дата звернення: 17.10.2025)
5. Ангельська В., Пашковський С., Чорна В., Гуменюк Н., Ордатій Н., Смагло Д. Копінг-стратегії та їх зв'язок з психоемоційним станом військовослужбовців у період медико-психологічної реабілітації. 2025. URL: <https://e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/629> (дата звернення: 17.10.2025)
6. Ахмедова О. О. Міжнародний досвід реінтеграції мігрантів після збройних конфліктів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 10. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/28933/1/%d0%90%d1%85%d0%bc%d0%b5%d0%b4%d0%be%d0%b2%d0%b0_%d0%9e%d1%80%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%b0_%d0%b6%d0%be%d0%b2%d1%82%d0%b5%d0%bd%d1%8c_2024.pdf (дата звернення: 17.10.2025)
7. В Україні бракує військових психологів: як це впливає на ветеранів та їхню соціалізацію. РБК Україна. 2025. URL:

<https://www.rbc.ua/rus/news/ukrayini-brakue-viyskovih-psihologiv-k-tse-1741698040.html> (дата звернення: 17.10.2025)

8. В Україні запрацювала онлайн система інформаційних сервісів «е-Ветеран». Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/v-ukrayini-zapracyuvala-onlajn-sistema-informacijnih-servisiv-e-veteran> (дата звернення: 17.10.2025)

9. В Україні стартувала перша сертифікаційна програма «Рівний-Рівному» для тих, хто готовий підтримувати побратимів і посестер у цивільному житті. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/v-ukraini-startuvala-persha-sertifikatsiyna-programa-rivniy-rivnomu-dlya-tih-hto-gotoviy-pidtrimuvati-pobratimiv-i-posester-u-tsivilnomu-zhitti> (дата звернення: 17.10.2025)

10. Ветерани та члени їхніх родин зможуть отримати 12 послуг у Дії. URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/veterani-ta-chleni-ihnih-rodin-zmozhut-otrimati-12-poslug-u-dii> (дата звернення: 17.10.2025)

11. Ветеранський Фонд "Після Служби". Офіційний сайт. URL: <https://pislyasluzhby.org.ua/ua> (дата звернення: 17.10.2025)

12. Всеукраїнський лікувально-реабілітаційний центр «Циблі». Офіційна сторінка у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/p/%D0%92%D1%81%D0%B5%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80->

[%D0%A6%D0%B8%D0%B1%D0%BB%D1%96-61560962410129/](#) (дата звернення: 17.10.2025)

13. Герцева Д. Попри кадровий дефіцит в Україні, ветерани не можуть знайти роботу: які причини та чого очікувати. *Обозреватель*. 2025. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/ekonomika-glavnaya/economy/popri-kadrovij-defitsit-v-ukraini-veterani-ne-mozhut-znajti-robotu-yaki-prichina-ta-chogo-ochikuvati.htm> (дата звернення: 17.10.2025)

14. Гордовська Т. І. Конструкт моральної травми та його концептуальний зміст. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2021. Вип. 4. С. 7–16.

15. Графік гарячої лінії Мінреінтеграції 1548. URL: <https://unity.gov.ua/garyachi-liniyi-uryadu/grafik-garyachoyi-liniyi-minreintegracziyi-1548/> (дата звернення: 17.10.2025)

16. Дем'янчук І. О. Елементи соціального капіталу. *Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2010. Випуск 14. С. 271–279.

17. Державна політика щодо ветеранів війни. 2025. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-04/veterani-2025-prezentaciya_nisd.pdf (дата звернення: 17.10.2025)

18. Деякі питання реалізації пілотного проекту щодо зубопротезування та надання планової стоматологічної допомоги окремим категоріям осіб, які захищали незалежність, [...] Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 27.02.2024 № 212. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.10.2025)

19. Довга тінь Донбасу. Реінтеграція ветеранів та зміцнення суспільної єдності в Україні. 2021. URL: https://gppi.net/assets/GPPi_2021_Friedrich_Luetkefend_Long-Shadow-of-Donbas_ukr.pdf (дата звернення: 18.10.2025)

20. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. За заг. ред. І. Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.

21. Застосування травмаінформованого підходу у заходах моніторингу, оцінки, досліджень та навчання. URL: <https://makingcents.com/wp-content/uploads/2023/12/UKR-UNITY-Trauma-Informed-MERL-Learning-Brief.pdf> (дата звернення: 17.10.2025)

22. Захаріна Т. І. Особливості організації процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни: підхід Quadruple Helix. *Педагогічні науки. Секція 4. Сучасні педагогічні технології*. 2023. Вип.102. С. 62–67.

23. Звіт про результати відвідування державного некомерційного підприємства «Всеукраїнський лікувально-реабілітаційний центр «Циблі». 2025. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%A6%D0%B8%D0%B1%D0%BB%D1%96.pdf> (дата звернення: 17.10.2025)

24. Інноваційні підходи до працевлаштування та перекваліфікації ветеранів: світовий досвід і перспективи для України. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0-%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4.docx.pdf> (дата звернення: 17.10.2025)

25. Коленіченко Т. І. Інституційні суб'єкти соціальної реінтеграції ветеранів в умовах війни: стейкхолдерський підхід. Стратегія сучасного розвитку України: синтез правових, освітніх та економічних механізмів : колективна монографія / за загальною редакцією професора Старченка Г. В. Чернігів. 2022. 283 с.

26. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Правозахисний центр для військовослужбовців «Принцип». 2024. URL: <https://www.pryncyp.org/analytics/1114/> (дата звернення: 20.10.2025)

27. Концепція центру ветеранського розвитку Полтавського державного медичного університету. 2024. URL: <https://pdmu.edu.ua/sections/support-centers/veteran-development-center/koncepciya-diyalnosti-centru-veteranskogo-rozvitku> (дата звернення: 17.10.2025)
28. Лапутіна розповіла про стандартизацію послуг для ветеранів. Укрінформ. 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3769816-laputina-rozpovila-pro-standartizaciju-poslug-dla-veteraniv.html> (дата звернення: 17.10.2025)
29. Міжнародна організація з міграції. Реінтеграція ветеранів в Україні національне опитування. 2024. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/VETERANS%E2%80%99%20REINTEGRATION%20IN%20UKRAINE_UKR-NEW.pdf (дата звернення: 17.10.2025)
30. Місто дофінансує облаштування центру НЕЗЛАМНИ (UNBROKEN). 2023. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/science-and-health/medicine/misto-dofinansuie-oblashtuvannia-tsentru-nezlamni-unbroken/> (дата звернення: 17.10.2025)
31. Мобільний Офіс "Veteran Hub" (м. Вінниця): Допомога поруч, у вашому домі! Тростянецька селищна територіальна громада. 2025. URL: <https://tsrada.gov.ua/news/1748238825/> (дата звернення: 17.10.2025)
32. Мосол Н. О., Залановська Л. І. Травма-інформований підхід в реалізації соціально-психологічної допомоги. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/514/13630/28534-1?inline=1> (дата звернення: 19.10.2025)
33. На базі СумДУ відкрито Центр ветеранського розвитку. 2023. URL: <https://news.sumdu.edu.ua/uk/news/13273-na-bazi-sumdu-vidkrito-tsentr-veteranskogo-rozvitku.html> (дата звернення: 17.10.2025)
34. Національне інформаційне бюро. URL: <https://nib.gov.ua/> (дата звернення: 19.10.2025)

35. Організація Veteran Hub. Офіційний сайт. URL: <https://veteranhub.com.ua/> (дата звернення: 17.10.2025)
36. Організація RECOVERY. Офіційний сайт. URL: <https://veteranhub.com.ua/> (дата звернення: 19.10.2025)
37. Організація Superhumans Center. Офіційний сайт. URL: <https://rebuildukraine-health.in.ua/unp/superhumans> (дата звернення: 17.10.2025)
38. Організація UNBROKEN. Національний реабілітаційний центр. Офіційний сайт. URL: <https://rebuildukraine-health.in.ua/unp/unbroken> (дата звернення: 17.10.2025)
39. Працевлаштування ветеранів. Аврора. URL: <https://robota.avrora.ua/pracevlastuvannia-veteraniv> (дата звернення: 17.10.2025)
40. Працевлаштування ветеранів: найкращі світові практики та висновки для України. URL: <https://budni.robota.ua/hr/pratsevlashtuvannya-veteraniv-naykrashhi-svitovi-praktiki-ta-visnovki-dlya-ukrayini> (дата звернення: 19.10.2025)
41. Працевлаштування ветеранів: як подолати страхи й стереотипи обговорювали на заході Суспільного. Суспільне. 2025. URL: <https://corp.suspilne.media/bez-rubryky-uk/49169-praczevlashtuvannya-veteraniv-yak-podolaty-strahy-j-stereotypy-obgovoryuvaly-na-zahodi-suspilnogo/> (дата звернення: 17.10.2025)
42. Про проєкт Recovery. URL: <https://recoveryua.org/pro-proekt> (дата звернення: 17.10.2025)
43. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 17.10.2025)

44. Психологічна підтримка ветеранів в Україні: системні виклики та шляхи порятунку. 2025. URL: <https://gurt.org.ua/articles/107003/> (дата звернення: 17.10.2025)
45. Ринок праці Івано-Франківщини. 2025. URL: <https://rada-dolyna.gov.ua/news/rynok-pratsi-ivano-frankivshchyny> (дата звернення: 20.10.2025)
46. Серед ветеранів зростає рівень безробіття: результати дослідження. URL: <https://pro.te.ua/2024/02/16/sered-veteraniv-zrostaye-riven-bezrobittya-rezultaty-doslidzhennya/amp/> (дата звернення: 18.10.2025)
47. Спіріна Т., Дуля А., Боброва О. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців у післявоєнний період. *Ввічливість. Humanitas*. 2025. Вип. (1). С. 157–162.
48. Сума 205 мільйонів гривень підтримки отримає ветеранський бізнес від Українського ветеранського фонду Мінветеранів. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/205-miljoniv-griven-pidtrimki-otrimaye-veteranskij-biznes-vid-ukrayinskogo-veteranskogo-fondu-minveteraniv> (дата звернення: 18.10.2025)
49. Топ країн, у яких варто перейняти міжнародний досвід працевлаштування ветеранів. 2024. URL: <https://veteranfund.com.ua/2024/06/10/top-krajin-u-yakikh-varto-pereinyaty-mizhnarodnii-dosvid-pratsevlashtuvannia-veteraniv/> (дата звернення: 17.10.2025)
50. У Києві презентували інформаційний проєкт «Новини ветеранів». Укрінформ. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3891111-u-kievi-prezentovali-informacijnij-proekt-novini-veteraniv.html> (дата звернення: 17.10.2025)
51. У львівському Центрі ветеранського розвитку ветерани та члени їхніх сімей мають можливість розвинути свої професійні навички та підвищити перекваліфікацію. Міністерство у справах

ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/news/u-lvivskomu-centri-veteranskogo-rozvitku-veterani-ta-chleni-mayut-mozhlivist-rozvinuti-svoyi-profesijni-navichki-ta-pidvishchiti-perekvalifikaciyu> (дата звернення: 17.10.2025)

52. Як громадським організаціям розібратися в плануванні та управлінні проектами. 2020. URL: <https://euprostit.org.ua/practices/146385> (дата звернення: 17.10.2025)

53. Gross J. Israel's care for traumatized veterans is broken. Fixing it will be hard. The Times of Israel. 2021. URL: <https://www.timesofisrael.com/israels-care-for-traumatized-veterans-is-broken-fixing-it-will-be-hard/> (дата звернення: 19.10.2025)

54. One Step Toward Reintegration: Ukraine's Veterans on the Path to New Careers. Ukraine World. 2025. URL: <https://ukraineworld.org/en/articles/analysis/one-step-toward-reintegration-ukraines-veterans-new-careers> (дата звернення: 17.10.2025)

55. Superhumans Announces \$16M in Support from the Howard G. Buffett Foundation. Superhumans. 2025. URL: <https://superhumans.com/en/bez-kategoriyi-en/superhumans-announces-16m-in-support-from-the-howard-g-buffett-foundation/> (дата звернення: 17.10.2025)

56. VA/DOD Clinical Practice Guidelines Home. URL: <https://www.healthquality.va.gov/> (дата звернення: 17.10.2025)

57. Veteran Rehabilitation System in Countries with Ongoing War. 2023. URL: <https://healthsolutions.ngo/en/publications/veteran-rehabilitation-system-in-countries-with-ongoing-war/> (дата звернення: 17.10.2025)

58. What is Theory of Change? URL: <https://www.theoryofchange.org/what-is-theory-of-change/> (дата звернення: 20.10.2025)

59. Zlobin D. L., Petrunenko I. V. Social entrepreneurship as a tool for economic reintegration of veterans: *Ukrainian and international experience*.

Uzhhorod National University Herald Series Law. 2025. Vol. 4(88). P. 198–207.